

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเรียนการสอนเป็นหัวใจของการศึกษา นักการศึกษาทั้งหลายยอมรับว่า การเรียนการสอนโดยใช้อุปกรณ์การศึกษาเข้ามาประกอบนั้น เป็นรากฐานของการเรียนรู้ที่ดี ทำให้การเรียนรู้มีความหมายแก่ผู้เรียนมากยิ่งขึ้น และในบรรดาสื่อการเรียนการสอนทั้งหลาย หนังสือเรียนนับว่าเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญยิ่ง ซึ่งจะขาดเสียไม่ได้ในการเรียนการสอน จะเห็นได้จากการจัดสัมมนาระดับชาติ เรื่องการพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับการศึกษาในประเทศกำลังพัฒนาที่ประเทศอินเดีย บรรดาผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมสัมมนาในครั้งนั้นก็ย้ำความสำคัญของหนังสือเรียนว่าเป็นเครื่องมือเบื้องต้นในการศึกษาที่มีราคาถูกลงและสื่อความหมายได้ดี แม้จะมีสิ่งอื่น ๆ เช่น ใสศัทัศน์อุปกรณ์และสื่อมวลชนอื่น ๆ อยู่ก็ตาม^๒

นอกจากนี้หนังสือเรียนยังนับว่าเป็น "แหล่งของความรู้ (Store of Knowledge) ที่มีหน้าที่สำคัญในการให้ความรู้แก่นักเรียน หนังสือเรียนจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพื่อให้ทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์ที่ไม่เคยหยุดนิ่งเลย นอกจากนี้ยังต้องเปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาและความก้าวหน้าของวิทยาการที่ค้นพบขึ้นใหม่อยู่เสมออีกด้วย"^๓

^๑ Lee C. Deighton, "Textbooks: Role in Education," The Encyclopedia of Education 9 (1971): 214.

^๒ นันทวัน ไตรย์เทน, "การพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับการศึกษาในประเทศกำลังพัฒนา," วารสารการศึกษายุคใหม่ ๑๖ (พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๒๒): ๒๘ - ๓๒.

^๓ A Project of American Educational Research Association, "Textbook," Encyclopedia of Educational Research (1969): 1471 - 1472.

ดังนั้นนักการศึกษาจึงถือว่าหนังสือเรียนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการให้การศึกษา และต่างมีความเห็นตรงกันว่า หนังสือเรียนเป็นแหล่งให้ความรู้ที่ถูกต้อง เป็นแหล่งวิชาการที่ช่วยให้นักเรียนได้ศึกษาคุณค่าด้วยตนเอง นอกจากนั้นหนังสือเรียนยังเป็นสิ่งพิมพ์ที่ให้รายละเอียดเป็นเครื่องช่วยให้ครูเข้าใจถึงขอบข่ายของเนื้อหาวิชา และช่วยจัดลำดับเนื้อหาวิชาและอุปกรณ์การเรียนการสอนแก่ครูอีกด้วย ครูส่วนใหญ่จึงยึดหนังสือเรียนเป็นแนวทางในการสอน และถือว่าหนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์การสอนที่มีบทบาทสำคัญยิ่ง ครูได้ใช้หนังสือเรียนประกอบการสอนมาเป็นเวลานานแล้ว ดังนั้น แม่ว่าจะได้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านวิธีการสอน หรือมีการผลิตอุปกรณ์การสอนใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นก็ตามแต่หนังสือเรียนก็ยังคงมีบทบาทสำคัญที่ช่วยให้ครูโคจรลู่ลัดอุปสรรคของการสอนมากขึ้น^๑

หนังสือเรียนจึงเป็นอุปกรณ์การสอนที่มีความสำคัญและใช้กันอยู่อย่างแพร่หลายซึ่งจะขาดเสียไม่ได้ ดังเช่น เอ็ดการ์ เดล (Edgar Dale) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหนังสือเรียนไว้ว่า "หนังสือเรียนได้รับการยกย่องและยอมรับว่าอยู่ในอันดับสูงในบรรดาวัสดุการสอนทั้งหลาย"^๒ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ กอ สวัสดิ์พิธานิชย์ ที่กล่าวว่า "หนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์การสอนที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง แทบจะกล่าวได้ว่า การสอนวิชาต่าง ๆ แทบทุกวิชา ต้องอาศัยหนังสือเรียนเป็นคู่มือ เรื่องของหนังสือเรียนจึงเป็นเรื่องที่ครูและผู้บริหารควรเอาใจใส่และถาเป็นไปได้อีกควรจะทบทวนหรือเสนอขอคิดเห็นในการปรับปรุงให้ดีขึ้น"^๓

^๑ Elemor Peterson, Aspect of Readability in Social Studies, (New York: Bureau of Publication Teacher College, Columbia University, 1964), p. 1.

^๒ Edgar Dale, Audio - Visual Methods in Teaching, 3d ed. (New York: Holt, Rinehart and Winston Inc, 1969), p. 352.

^๓ กอ สวัสดิ์พิธานิชย์, "หนังสือเรียนของเด็ก," ศูนย์ศึกษา ๑๑: ๓ (มีนาคม ๒๕๐๙): ๓๒.

นอกจากนี้ ยังมีนักการศึกษาต่างประเทศคนอื่น ๆ ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของหนังสือเรียนไว้อีก เช่น ชออส (Shores) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหนังสือเรียนไว้ว่า "หนังสือเรียนเป็นเครื่องมือที่ครูกับนักเรียนใช้สื่อความหมายซึ่งกันและกัน เป็นแหล่งรวบรวมเนื้อหาวิชา แนะนำกิจกรรมและวัสดุประกอบการสอนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ช่วยสร้างนิสัยรักการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและฝึกทักษะในการอ่าน ทั้งยังเป็นศูนย์กลางให้นักเรียนซึ่งมีความแตกต่างระหว่างบุคคลใครวมเรียนเรื่องเดียวกัน และเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ในแนวเดียวกัน"^๑

สมาคมครูสังคมศึกษาแห่งนครนิวยอร์ก ได้กล่าวถึงบทบาทและประโยชน์ของหนังสือเรียนไว้ดังนี้

๑. หนังสือเรียนเป็นสิ่งที่จะใช้ในการมอบหมายงานให้นักเรียนสำหรับการเตรียมบทเรียนในคราวต่อไป
๒. หนังสือเรียนใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงได้ ในขณะที่นักเรียนกำลังเรียนโดยวิธีอภิปราย
๓. หนังสือเรียนนั้นใช้เพื่อฝึกนักเรียนเกี่ยวกับทักษะต่าง ๆ โดยมีครูเป็นผู้ดูแลและแนะนำอย่างใกล้ชิด เช่น การฝึกการอ่าน การทำโครงร่างย่อ จับใจความสำคัญและการวิเคราะห์
๔. หนังสือเรียนใช้เป็นสิ่งช่วยฝึกนักเรียนให้รู้จักใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยวิธีใช้หนังสือเรียนหลาย ๆ เล่มประกอบกัน^๒

^๑ Louis Shores, Instructional Materials: An Introduction for Teachers, (New York: The Ronald Press Company, 1960), p. 54.

^๒ The Association of Teacher of Social Studies of the City of New York, Handbook for Social Studies Teaching, 3d ed. (New York: Holt, Rinehart and Winston Inc, 1967), pp. 182 - 183.

เจมส์ คับลิว บราวน์ (James W. Brown) ได้กล่าวถึงหนังสือเรียนไว้ว่า บุคลากรในโรงเรียนทุกคนยอมรับว่า หนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์สำคัญยิ่งของขบวนการเรียน การสอนในห้องเรียน และกล่าวถึงประโยชน์สำคัญของหนังสือเรียนไว้ดังนี้

๑. ในทางเศรษฐกิจ หนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ได้นานคือใช้แล้วใช้อีกได้ ตามต้องการและมีราคาถูก

๒. เป็นที่ยอมรับกันว่า หนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์ที่จะช่วยให้เด็กได้ศึกษาเป็นรายบุคคลได้ดี เด็กสามารถจะเรียนหนังสือนั้นได้ตามอัตราความสามารถของแต่ละคน และเด็กแต่ละคนยังสามารถเรียนคนละสิ่งได้ในเวลาเดียวกัน ทั้งจะเรียนซ้ำกี่ครั้งก็ได้ตามอัธยาศัย นอกจากนี้ ครูยังสามารถมอบหมายงานต่าง ๆ ตามกำลังของใจเด็กแต่ละคนได้ โดยการใช้นี้หนังสือเรียน

๓. หนังสือเรียนช่วยส่งเสริมกิจกรรมการเรียน สามารถสร้างหน่วยการเรียนรู้ขึ้นได้จากประสบการณ์การอ่าน ทำให้ได้รับความรู้และมโนทัศน์ใหม่ ๆ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญเขียนไว้ในหนังสือเรียนนั้น ๆ

๔. หนังสือเรียนช่วยให้เด็กเรียนรู้วิธีการศึกษา สามารถอ่านหนังสือได้ดียิ่งขึ้นและยังเป็นแหล่งหลักฐานในการช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้เด็กได้

๕. หนังสือเรียนช่วยในการปรับปรุงทักษะของครู เพราะหนังสือเรียนเขียนขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญหรือครูที่มีประสบการณ์มานาน ซึ่งสามารถจะช่วยแนะนำเครื่องช่วยการสอนต่าง ๆ ตลอดจนการควบคุมปัญหาในชั้นเรียนได้ ดังนั้นผู้ที่เริ่มเป็นครูจึงได้รับประโยชน์มาก^๑

^๑ James W. Brown, Richard B. Lewis and Fred F. Harclerod,

นักการศึกษาไทยหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของหนังสือเรียน
ไว้สรุปได้ดังต่อไปนี้

โกชัย สาริกบุตร และสมพร สาริกบุตร ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับหนังสือเรียน
ว่า หนังสือเรียนที่ดีมีประโยชน์นั้น มีความสำคัญในแง่สามารถนำไปใช้เป็นแหล่งหรือเป็นคู่มือ
ในเรื่องต่อไปนี้คือ

๑. เป็นแหล่งข้อมูลที่จะทำให้เนื้อเรื่องและคำตอบในปัญหาต่าง ๆ อย่างมีขอบ
เขตในวิชานั้น ๆ และเหมาะกับระดับความรู้ของผู้เรียนในชั้นนั้น
๒. เป็นแหล่งสำหรับตรวจสอบผลการทดลอง กฎเกณฑ์หรือทฤษฎีต่าง ๆ ว่าตรง
กับการทดลองจริงหรือ ตรงกับแหล่งอื่นหรือไม่
๓. เป็นแหล่งกิจกรรม เป็นคู่มือแนะแนวทางให้เกิดการศึกษาสอบสวน หรือค้น
คว้าทดลอง
๔. เป็นเครื่องมือที่กระตือรือร้น ช่วยสรุป ช่วยย้ำความรู้ความเข้าใจอย่างมีระเบียบ
ทั้งยังมีกิจกรรมหรือแบบฝึกหัดเสริมสร้างความเข้าใจให้พัฒนาสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ตามระดับ
ชั้นเรียน
๕. เป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยสร้างความคิดอันดับแรกอันทำให้นักวิชาการหลายท่าน
เกิดแรงบันดาลใจ สร้างสรรค์หนังสืออย่างอื่นติดตามออกมาอย่างเช่น หนังสือคำแนะนำการ
ใช้หนังสือเรียนเล่มนั้น หนังสือคู่มือ หนังสือแบบฝึกหัดประกอบหนังสือเรียนเล่มนั้น หนังสือ
วิจัยถกวิจารณ์หนังสือเรียนเล่มนั้นและหนังสืออ่านประกอบ หรืออ่านเพิ่มเติมที่ให้นือหาละเอียด
ขึ้นไปอีก หนังสือเรียนจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นพื้นฐานหรือเป็นบันไดทางวิชาการ^๑

^๑ โกชัย สาริกบุตร และสมพร สาริกบุตร, แนวการวิเคราะห์และประเมินผล
แบบเรียน (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๘.

ประกาศรี สีสหอำไพ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์หนังสือเรียนชั้นมัธยมศึกษา และได้เขียนถึงประโยชน์ของหนังสือเรียนไว้ดังนี้คือ

๑. ช่วยการสอนรายบุคคล ใหญ่เรียนได้ใช้ความสามารถของตนเองตามความสนใจ เลือกอ่านตามที่คั่นต้องการ

๒. คำนเศรษฐกิจ มีเนื้อหามาก มีภาพประกอบ แผนภูมิ แผนที่ ตาราง เมื่อเทียบกับอุปกรณ์อื่น ๆ แล้ว หนังสือเรียนราคาถูกกว่ามาก

๓. บังวิธีสอนหลายรูปแบบ เพราะในหนังสือเรียนจะมีเนื้อหาประกอบ กิจกรรมเสนอแนะ แบบฝึกหัด ใ้หมโน้ตค้นและเนื้อหาใหม่ ๆ

๔. ช่วยการทบทวน ครูอาจช่วยการอ่าน การค้นคว้า และการแก้ไขปัญหจากกิจกรรมการเรียนการสอน และอธิบายรายละเอียดของหนังสือบรรณานุกรม เราใจใหญ่เรียนสนใจอ่าน

๕. ช่วยปรับปรุงการสอน ทำให้ครูมีทักษะการสอนและแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้มากขึ้นโดยใช้การสื่อความหมายด้วยภาษาด้อยคำ ๔ วิธีคือ การบรรยาย การแนะนำหลักเกณฑ์ การสรุปความหมาย และทฤษฎีของเนื้อหาวิชานั้น ๆ

บทบาทของหนังสือเรียนตามที่ได้มีผู้ศึกษาค้นคว้า และเสนอความสำคัญไว้นั้น ทำให้เห็นได้ชัดว่า หนังสือเรียนมีส่วนที่เหมือนกันคือ หนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์การสอนที่รวบรวมเนื้อหาวิชาในการเรียนการสอน ตลอดจนจุดมุ่งหมายของการเรียน และช่วยแนะนำกิจกรรมรวมทั้งโครงการสอนของครูที่จะช่วยให้นักเรียนได้รับความรู้ มีเหตุผล สามารถสรุปความจริงด้วยตนเองได้ว่า สิ่งที่เราเรียนมาเป็นความจริงหรือไม่ นอกจากนี้ ยังเป็นสิ่งที่ช่วยสื่อความหมาย

๑ ประกาศรี สีสหอำไพ, "เกณฑ์การวิเคราะห์แบบเรียนภาษาไทย" ในวิธีสอนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสารัตถศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๕๕.

ให้ครูและนักเรียนเข้าใจเนื้อหาในเรื่องเดียวกันได้ตรงกัน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปและประสบผลสำเร็จ

สำหรับในประเทศไทย หนังสือเรียนยังเป็นสิ่งสำคัญมากในการศึกษาระดับต้น จะเห็นได้ว่า บางครั้งทั้งนักเรียนและครูในระดับประถมและมัธยมศึกษาจะผูกพันอยู่กับหนังสือเรียนจนดูประหนึ่งว่า ถ้าขาดหนังสือเรียนเสียแล้ว การเรียนการสอนจะเกิดขึ้นไม่ได้ จากวิทยานิพนธ์ของอรุณี สหพิจารณ์ ไท่กล่าวไว้ว่า คนทั่ว ๆ ไปและครูในประเทศไทยต่างก็มีความรู้สึก และเข้าใจถึงการใช้หนังสือเรียน จำแนกได้เป็น ๓ แบบคือ

๑. เห็นว่าหนังสือเรียนเป็นสภาวะของการเรียนการสอนที่สมบูรณ์แบบ ถือว่าหนังสือเรียนเป็นผู้ช่วยครู หนังสือเรียนต้องมีลักษณะเนื้อหาละเอียด ควรมีข้อเสนอแนะในการสอน การใช้อุปกรณ์ และมีกิจกรรมให้พร้อม
๒. เห็นว่าหนังสือเรียนเป็นเพียงผู้นำนักเรียนไปสู่วิชานั้น ๆ เป็นหนังสือที่บ่งรายวิชาโดยทั่ว ๆ ไป และถือว่าเป็นเครื่องมือของครู
๓. เห็นว่าหนังสือเรียนเป็นเพียงหนังสืออ้างอิงให้นักเรียนค้นคว้า ไม่ต้องนำไปโรงเรียนด้วย^๑

จากการแบ่งประเภทความรู้สึกและความเข้าใจต่อหนังสือเรียนนี้ ปรากฏว่าคนส่วนมากมีความรู้สึกแบบแรกมากกว่า เพราะเหตุว่าคนส่วนใหญ่เห็นว่าหนังสือเรียนเป็นสภาวะของการเรียนการสอนที่สมบูรณ์แบบแล้วนี้เอง ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ครูส่วนใหญ่ยังยึดมั่นในหนังสือเรียน เพราะเชื่อว่าเป็นตัวแทนของหลักสูตร ผ่านการตรวจจัดแล้ว เขียนโดยผู้ทรงความ

^๑ อรุณี สหพิจารณ์, "การวิเคราะห์แบบเรียนวิชาภูมิศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาคศึกษามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๓), หน้า ๑๔ - ๑๕.

ครูชั้นยอด มีสิ่งที่จะสอนครบแล้ว จึงได้ใช้หนังสือเรียนเป็นหลักในการเรียนการสอนโดยตลอดมา ซึ่งจะเห็นได้จากงานวิจัยของ รพีพรรณ เอกสุภาพันธุ์ ที่ได้ระบุไว้ชัดเจนว่า "จากการสำรวจขอเท็จจริงในการเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนราษฎร์ ผลสำคัญที่ได้คือ วิธีการสอนของครูส่วนใหญ่ใช้วิธีแบบบรรยายมากกว่าวิธีอื่นโดยครูใช้หนังสือเรียนเป็นหลัก"^๑ ดังนั้น หนังสือเรียนจึงยังคงเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดไม่ได้ และมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนการสอน การวัดผล และการสร้างเจตคติต่อวิชาการสาขาต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้หนังสือเรียนจึงเป็นมาตรฐานที่ครูซึ่งมีจำนวนมากและมีความสามารถต่างกันได้ใช้เป็นเอกสารประกอบการสอนอีกด้วย

ความจริงการสอนโดยกำหนดหนังสือเรียนเป็นหลัก เป็นการจำกัดขอบเขตการสอนของครูผู้สอนโดยปริยาย ทำให้การสอนถูกกลมกล่อมไว้ก็จริงอยู่ แต่พูดอย่างตรงไปตรงมาแล้ว ถ้าไม่มีหนังสือเรียนครูก็ไมรู้อะไรเหมือนกัน หรือ ถึงจะสอนได้ก็ไปกันคนละทิศละทาง เพราะครูทั้งหลายมีความรู้ความสามารถและความพยายามไม่เท่ากัน และถ้าจะกล่าวอย่างยุติธรรมจริง ๆ การศึกษาในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย ก็ตกอยู่ในสภาพดังกล่าวนี้อย่างใกล้เคียงกันที่สุด เราจึงจำเป็นต้องรับความจริงว่า ทรัพยากรที่เรายังไม่สามารถสร้างมาตรฐานหรือยกมาตรฐานความรู้ความสามารถของครูผู้สอนได้ ทรัพยากรหนังสือเรียนจะยังเป็นหัวใจของการเรียนการสอนอยู่นั่นเอง^๒

^๑ รพีพรรณ เอกสุภาพันธุ์, "การเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนราษฎร์." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๕๔.

^๒ โภชัย สาริกบุตรและสมพร สาริกบุตร, แนวการวิเคราะห์และประเมินผลแบบเรียน (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๙.

สำหรับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา กล่าวได้ว่าเป็นวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน และเป็นวิชาที่จำเป็นจะต้องจัดให้เพิ่มขึ้นในการศึกษาของประเทศ จากแนวความคิดในวิชาสังคมศึกษาแนวใหม่ ได้มีนักการศึกษาเช่น เอ็ดวิน เฟนตัน (Edwin Fenton) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า จุดมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษานั้นมิได้เน้นอยู่ที่วิชาการศึกษาแต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องการฝึกฝนถ่ายทอดความเป็นพลเมืองดีแก่นักเรียน และมุ่งที่จะพัฒนาทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะ และความรู้สึกหรือคุณค่า ดังนี้คือ

๑. ด้านความรู้ เพื่อให้สามารถจดจำความคิด หรือปรากฏการณ์ที่นักเรียนเคยประสบในรูปแบบเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกันได้
๒. ด้านความสามารถหรือทักษะ เพื่อให้สามารถแสวงหาข้อมูลที่เหมาะสมและสามารถแก้ปัญหาโดยใช้ความรู้เดิม หรือสามารถสร้างสรรค์ประสบการณ์ใหม่ได้ เน้นการให้ผู้นับรู้จักการเรียนรู้ด้วยตนเอง
๓. ด้านคุณค่า เพื่อพัฒนาทัศนคติ ความเข้าใจ และค่านิยมซึ่งจะช่วยเสริมสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย และปรัชญาชีวิตของนักเรียนแต่ละคน^๑

จะเห็นได้ว่าวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาพลเมืองให้มีความสมบูรณ์ที่สังคมต้องการ เพราะเป็นวิชาที่ศึกษาเรื่องราวของมนุษย์ และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยในการที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ การแก้ปัญหา และการปฏิบัติตนในสังคมมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์มีความรู้ความเข้าใจในการสร้างชีวิตที่ดีและมีความสุข ซึ่งจะต้องเน้นให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของสังคมมากขึ้น

^๑ Edwin Fenton, Teaching the New Social Studies in Secondary Schools, (New York: Holt, Rinehart and Winston Inc, 1966), p. 19.

ดังนั้นหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก และจำเป็นที่จะต้องมีหนังสือเรียนที่มีคุณภาพด้วย เพราะเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความซับซ้อนของสังคม ค่านิยม ทัศนคติ และช่วยฝึกทักษะที่สำคัญซึ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่ผู้เรียน นอกจากนี้ เมื่อแนวคิดเกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษาแนวใหม่แพร่หลาย ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เกี่ยวกับการใช้หนังสือเรียนด้วย กล่าวคือ จะไม่สนับสนุนให้ครูและนักเรียนใช้หนังสือเรียนเล่มหนึ่งเล่มใดเป็นหลัก แต่ให้ใช้หนังสือเรียนหลายเล่ม เพื่อให้อ่านประกอบในการศึกษาหาความรู้ และเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความคิดเอนกนัย (Divergent thinking) ซึ่งเป็นหัวใจของวิชาสังคมศึกษาแนวใหม่ด้วย^๑

เมื่อมีกรเปลี่ยนแปลงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมศึกษาในปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้เห็นความจำเป็นที่จะปรับปรุงด้านหนังสือเรียน ซึ่งเป็นวัสดุอุปกรณ์สำคัญอย่างหนึ่งสำหรับประกอบการเรียนการสอนในโรงเรียน จึงได้มีการปรับปรุงหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาทั้งในด้านรูปแบบและการเสนอเนื้อหาให้สอดคล้องกับหลักสูตรใหม่ด้วย ดังเช่นเนื้อหาวิชาในหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษานั้นแทนที่จะแยกเป็นรายวิชา เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม ดังเช่นหลักสูตรเก่า ก็จะรวมเนื้อหาวิชาทางด้านสังคมศึกษาเหล่านี้เข้าไว้เป็นเรื่องเดียวกัน โดยมีลักษณะเป็นแบบบูรณาการ และให้นักเรียนได้ศึกษาจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวออกไปหาสิ่งที่ไกลตัว เช่น ในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ (ม.๑) ให้เรียนเรื่องประเทศของเรา และในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ (ม.๒) ให้เรียนเรื่อง เพื่อนบ้านของเรา เป็นต้น ซึ่งหนังสือเรียนแต่ละชั้นนั้นทางกระทรวงศึกษาธิการจะมีประกาคำสั่ง เรื่องการกำหนดรายข้อ

^๑ สักคีศรี ปาณะกุล, การวิเคราะห์หนังสือแบบเรียน (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๑), หน้า ๘.

หนังสือเรียนสำหรับให้เลือกใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา เช่นในปีการศึกษา ๒๕๒๓ นี้ ในส่วนกลางก็ให้เป็นอำนาจของอธิบดีกรมเจ้าสังกัด ในส่วนภูมิภาคให้เป็นอำนาจของคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยศึกษาธิการจังหวัดเป็นประธาน ผู้บริหารโรงเรียน หรือผู้ที่ผู้บริหารโรงเรียนมอบหมาย ครู และหรือผู้ที่มิประสบการณเกี่ยวกับการศึกษาที่อยู่ในจังหวัดนั้น ๆ จำนวนไม่น้อยกว่า ๕ คน และควยความเห็นชอบของศึกษาธิการ เขตซึ่งจังหวัดตั้งอยู่ ซึ่งทั้งนี้ผู้ที่มีอำนาจในการเลือกจะต้องเลือกหนังสือจากบัญชีที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้ในโรงเรียนและต้องไม่เกินจำนวนที่ระบุไว้ในบัญชีของหมวดวิชานั้น ๆ^๑

สำหรับหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม.๓) ที่กำหนดให้ใช้ในปีการศึกษา ๒๕๒๓ นี้ ก็ให้ใช้หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา โลกของเรา เล่ม ๑ ของกระทรวงศึกษาธิการ^๒ และหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา โลกของเรา เล่ม ๒ ของกระทรวงศึกษาธิการ^๓ เห็นได้ว่า หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม.๓) ที่ให้ใช้ในปีการศึกษา ๒๕๒๓ นั้น มีแค่ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ แต่เพียงผู้เดียว ยังไม่มีเอกชนเข้ามารวมจัดพิมพ์ควย จึงยังไม่มีหนังสืออื่นให้เลือกใช้ ทั้งนี้อาจจะเห็นได้จากเหตุผลของ นายเอกวิทย์ ฌ ถलग อธิบดีกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้เปิดเผยว่า "ทางกระทรวงศึกษาธิการจะทำตำราเรียนสำหรับแต่ละชั้น เพื่อให้เป็นหลักชั้น เรียกว่า "ฉบับหลวง" องค์การคาคูรุตสาเป็นผู้จัดพิมพ์ ก่อนเป็นเวลา ๑ ปี หลังจากนั้นจึงจะให้เอกชน

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ, คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง การกำหนดหนังสือเรียนสำหรับเลือกใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๓), หน้า ๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

^๓ กระทรวงศึกษาธิการ, คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง เพิ่มเติมและแก้ไขรายการหนังสือเรียนสำหรับเลือกใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๓), หน้า ๓.

เข้ามามีบทบาทในการผลิตตำราเรียนภายหลัง"^๑

ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการทุกเล่ม ที่จะใช้เป็นหลัก หรือเป็น "ฉบับหลวง" นั้น ควรจะต้องเป็นหนังสือเรียนที่มีคุณภาพดี เพราะถ้า "ฉบับหลวง" เกิดนิคพลาตขึ้นมา ทางคานเอกชนก็อาจจะนิคพลาตตาม และจะมีผลไปถึงการเรียนการสอนวิชาตามมาด้วย เพราะทั้งครูและนักเรียนยังยึดหนังสือเรียนเป็นหลักในการเรียนการสอน ดังไคกล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓" โดยออกแบบสอบถามไปยัง (ครูและนักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อหนังสือเรียนวิชานี้ ซึ่งขอเท็จจริงต่าง ๆ ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นแนวทางแก่ผู้วิจัย ในการเสนอแนะความคิดเห็นในการปรับปรุงแก้ไขหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม.๓) ให้มีคุณภาพดีขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อครูและนักเรียนที่เป็นผู้ใช้หนังสือเรียนนี้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ของกระทรวงศึกษาธิการที่ใช้ในปีการศึกษา ๒๕๒๓ ในด้านต่อไปนี้

- คุณภาพในการจัดทำรูปเล่มของหนังสือเรียน
- อุปกรณ์ช่วยการเรียนการสอนในหนังสือเรียน
- ความสอดคล้องของหนังสือเรียนกับหลักสูตร

^๑ _____, "ศช. เปลี่ยนวิธีผลิตหนังสือให้เอกชนช่วย," สยามรัฐ (๒๔ สิงหาคม ๒๕๒๓) : ๑, ๑๒.

- คุณภาพในค่านเนื้อหาของหนังสือเรียน
 - ก. สาระด้านความรู้
 - ข. สาระด้านสติปัญญา

๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการใช้หนังสือเรียนวิชา
สังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

๓. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ระหว่างครูและนักเรียน

สมมุติฐานของการวิจัย

ความคิดเห็นเกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ระหว่างครู
ผู้สอนและนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ไม่แตกต่างกัน

ประโยชน์ของการวิจัย

๑. ผู้เรียบเรียงหนังสือจะไ้ทราบว่าหนังสือเรียนที่ตนได้เรียบเรียงนั้นมีการ
เสนอเนื้อหาที่ให้สาระทางค่านความรู้ ทางค่านสติปัญญา และมีการเสนอเครื่องช่วยการ
เรียนการสอนในหนังสือเรียนมากน้อยเพียงใด และจะเป็นแนวทางในอันที่จะใช้ผลการวิจัย
ครั้งนี้ประกอบการพิจารณาในการปรับปรุงแก้ไขหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ ๓ ให้มีมาตรฐานดียิ่งขึ้น

๒. ผู้จัดพิมพ์หนังสือเรียนจะไ้ทราบข้อดี และข้อบกพร่องในการจัดพิมพ์รูปเล่ม
ของหนังสือเรียน และเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องต่อไป

๓. ครูสังคมศึกษาและผู้วิจัย ในฐานะครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา จะไ้ทราบถึง
ข้อดี และข้อบกพร่องของหนังสือเรียนที่ใช้อยู่ฯ ควรจะเพิ่มเติม แก้ไข เนื้อหาบทเรียนตอน
ใดให้สมบูรณ์ เพื่อให้การ เรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๔. ผู้เป็นครูจะได้รับประโยชน์จากการปรับปรุงหนังสือเรียน คือได้ใช้หนังสือเรียนที่ดี และมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนมากขึ้น

๕. ผู้เรียบเรียงหนังสือเรียนจะได้ใช้ผลการวิจัยเป็นแนวทางในการเขียนหนังสือเรียนที่ดี และทราบวิธีการเสนอเนื้อหาของหนังสือเรียนที่ให้สาระทางความรู้และทางค่านิยมที่ถูกต้องเหมาะสม

๖. จะเป็นแนวทางใหญ่ที่มีความสนใจ จะทำการวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนต่อไป

การดำเนินการวิจัย

๑. ศึกษาหลักสูตร ประมวลการสอน หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม.๓) เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามสำหรับครูและนักเรียน

๒. สร้างแบบสอบถามจำนวน ๒ ชุด สำหรับครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม การใช้หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ และคุณภาพของหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

๓. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้น ใหญ่ทรงคุณวุฒิ ๕ ท่านตรวจแก้ แล้วนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จำนวน ๑๐ คน และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จำนวน ๒๐ คน ที่มีใช้ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แล้วนำแบบสอบถามที่ได้มาปรับปรุงแก้ไข เพื่อนำไปใช้กับตัวอย่างประชากรจริงต่อไป

๔. ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยทั้ง ๒ กลุ่ม ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling), จากโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร ทั้งโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ อย่างละ ๑๐ โรงเรียน จำนวนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ที่ใช้ในการวิจัยโรงเรียนละ ๒๐ คน รวม ๔๐๐ คน จำนวนครูที่สอนวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ที่ใช้ในการวิจัยโรงเรียนละ ๓ คน รวม ๖๐ คน เป็นตัวอย่างประชากรรวมทั้งสิ้น ๔๖๐ คน

๕. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามด้วยวิธีการทางสถิติ คิดค่าคะแนนเป็น ร้อยละ หาค่ามัธยิมเลขคณิต (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และเปรียบเทียบ ความคิดเห็นระหว่างครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา และนักเรียนโดยทดสอบค่าที (T - test)

๖. เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปตาราง และอธิบายประกอบ

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ตัวอย่างประชากรในการวิจัยครั้งนี้ มี ๒ ประเภทคือ กลุ่มตัวอย่างประชากร ที่เป็นครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม.๓) จำนวน ๖๐ คน จากโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์รวม ๒๐ โรงเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร และนักเรียนที่ กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม.๓) ปีการศึกษา ๒๕๒๓ จำนวน ๔๐๐ คน จากโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์ทั้ง ๒๐ โรงเรียนที่กำหนดไว้

๒. หนังสือเรียนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ของกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน ๒ เล่ม ที่ได้รับการอนุมัติให้ใช้เป็นหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม.๓) ในปีการศึกษา ๒๕๒๓

ข้อตกลงเบื้องต้น

006181

๑. คำตอบของครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา และนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างประชากร เป็นคำตอบที่เชื่อถือได้

๒. ถือว่าครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา และนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ได้ศึกษาเนื้อหาในหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการมาแล้ว จึงสามารถให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับหนังสือเรียนสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม.๓) นี้ได้

ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ อาจจะได้ผลไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร เนื่องจากมูลเหตุต่อไปนี้

๑. ผู้ตอบแบบสอบถามอาจจะตีความหมายของแบบสอบถามบางข้อ ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้วิจัย
๒. ผู้ตอบแบบสอบถาม คือ ครู และนักเรียน อาจตอบแบบสอบถามด้วยความไม่ตั้งใจ ไม่เต็มใจ หรือไม่จริงใจ
๓. ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนั้นๆ ไม่ใช่ตัวแทนของครูและนักเรียนทั้งประเทศ

คำจำกัดความ

หนังสือเรียน หมายถึง หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการออกใบอนุญาตให้ใช้ประกอบการเรียนการสอนได้ในโรงเรียน ในการวิจัยนี้ หมายถึง หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา โลกของเรา เล่ม ๑ และหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา โลกของเรา เล่ม ๒ ที่ใช้ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม.๓) ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เท่านั้น

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิชาสังคมศึกษา	หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งในด้านสังคมและธรรมชาติ และพฤติกรรมของมนุษย์ กับสังคม ซึ่งวิชานี้ได้ระบุไว้เป็นวิชาบังคับในหลักสูตร ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.๑ - ม.๓) พุทธศักราช ๒๕๒๑
ครู	หมายถึง ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม.๓) ในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ ใน เขตกรุงเทพมหานคร
นักเรียน	หมายถึง นักเรียนซึ่งกำลังเรียนอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม.๓) ปีการศึกษา ๒๕๒๓

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย